

SUDITE ME!

Ispovijest siromaka

Sjedim u ćeliji sam i pišem svoju ispovijest, isповijest jednog siromaka. Sutra ću da je predam svojim sudijama, neka me po njoj sude!

I.

Počelo je to već davno, a te noći kao da se sve skupilo u početak kraja.

Ostavio sam potkrovnjaru u kojoj stanujem s majkom. Majka je moja udovica, napola slijepa, kašlje mnogo, možda i nije tako bolesna, no mislim da se stalno prehladuje svojim svakidnevnom pohađanjem rane mise u nedalekoj crkvi. Inače poveći dio dana, katkad do kasne večeri, trčkara po susjedstvu, bližem i daljem, od milostive do milostive, kako ih ona stalno naziva preda mnom, dvori ih, pere im rublje, podove, sude, više za milostinju negoli za plaću. I ne tuži se, na njih se nikada ne tuži, naprotiv, hvali ih, zahvalna im je. To je onaj tip naših predgradskih žena koje bi više spadale u ubožnicu da tamo na prstima hodaju pred opaticama i kad nešto trebaju da se zgrbe zbunjene i sasvim rasplinu u nekim tihim, a možda i licemjernim pokretima, kao da prosjače. Prema meni je međutim dosta sekantna, pa i naprasita. Razlog je razumljiv, ja besposličim i živim od njene malene privrede, a mogao bih joj olakšati život! Svejedno, moja je majka u suštini dobra, i nije kriva ona, nego život, da mi je kadšto nesnosna, mučeci me i upravo grizući me ko crv. Sinoć se dakle i opet oborila na mene, zato sam je, ne hoteći se svađati, ne mogavši je podnijeti, i ostavio; razlog je bolan.

Jučer sam poslije dugog traženja, a i oklijevanja, našao namještenje, no o podne sam ga već napustio. Prosto nisam mogao tamo da ostanem. Mislio sam da ću služiti nekom za mene sasvim ravnodušnom Okariniju, a već za koji sat sam saznao da taj Okarini ima kompanjona kojemu ja služiti ne mogu.

Ne mogu. Eto, pred tri godine, u vrijeme koje su nazvali herojskim, a koje je za mene bilo sušto poniženje, pribio me taj gospodin kompanjon na krst i izložio igri smrti. Prosta jedna stvar: dok smo još bili na odmaralištu u etapi, zagledali smo se, kako se to kaže, u istu djevojku. Ja, pješak, bio sam srećniji od njega, oficira, i to ga je povrijedilo. Služio sam u njegovoj četi i dotada me gotovo nije ni zapažao. Ne, krivo kažem, pokatkad me ošinio pogledom, ujeo, činio sam mu se previše civilom. Poslije na fronti služiti pod njime postalo je za mene pakao. Najgore službe, najopasnije stvari imao sam da izvedem ja, i to uvijek popraćen njegovim psovkama, baš kao da me htio izazvati, pa da se onda izuživa potpuno u osveti. Strpljivo sam međutim podnosio, dok jedne noći nije u meni prekipjelo i prigovorio sam da je za službu za koju me određuje na drugome red. Pomamio se nada mnom, nazvao me buntovnikom i špijunom i dao me pred samim rovom privezati za stup. Rov je naš bio od protivničkog udaljen nekih 30 metara. Bila je još noć, a da li su me iz protivničkog rova opazili ili nisu, ja još tada nisam mogao znati. Tek nisu svi spavali, čuo sam njihov razgovor i pjesmu, pa ipak pucali u mene nisu. I tako do praskozorja. Sjećam se, kraj je bio pust, siv ko oblak, tek u daljini se crnio kvadrat jednog šumarka ko crna gomila kamenja. A iz daljine od trideset metara, u toj melanholiji jutra, koje je moglo biti i, uvjeren sam bio, bit će moje posljednje, zanjihala se iz protivničkog rova odjednom bijela krpa ko zastava. Na pušci su je izdigli i mahali njome, zar se možda predavaju? Ne, jasno sam čuo viku da neće pucati, pozdravljali su me. Sunce još nije izašlo, no javio se moj gospodin šef i naredio našima da pucaju. I pucali su, ne u mene, u one prijeko. Manevar je bio jasan. Jasan, ali uzaludan, jer otprijeko se nisu dali izazvati, pucali su doduše, ali daleko od mene.

To raspeće između zlobe i nedrugarstva s jedne i sućuti s druge strane trajalo je još kojih četvrt sata, dok me konačno gospodin zvijer, jadan i razočaran, sam prekukavan da me svojom rukom ubije, nije dao odvezati. I dakako, razvikao se na mene da sam špijun. Pošao je čak tako daleko da je skupio oko sebe momke i uvjeravao ih kako neprijatelj nije samo zato htio u mene pucati jer sam s njime u dogovoru; na ratni sud treba sa mnom, i dat će me, prijetio se. Nije me dao, no i bolje bi bilo da me je dao; trpio sam još poslije toga mnogo, trpio još nekoliko nedjelja, dok me nije spasila jedna kugla pogodivši me u glavu. Odvezli su me u bolnicu, i nisam tog gospodina vidio sve do jučer. Čuo sam samo da se zavukao nekud u pozadinu, gdje mu ide dobro i predobro; oficir u provijanturi!

I sad da ja njemu služim? Da je kleknuo preda me i molio me za oprostjenje, gurnuo bih ga nogom. No on me nije htio da prepozna, i tek kad sam mu se javio, lecnuo se i brzo osmjehnuo: "Ah, znate", rekao je, "svi smo mi tada bili mučenicima!" Brzo je stuknuo kad sam ja, sebeneznao od muke, digao na njega stolicu, no polako se primaknuo opet kad sam je ja, osvijestivši se, spustio. To je bio sad drugi čovjek negoli onda na fronti. Onda nasilan, faraon spram mene roba, a sada – ah, ono zgrčeno lice, strah izvana, a iznutra ni truna kajanja i stida! Nudio mi je novaca da ćutim, avansman za mjesec dana. Odbio sam, nisam ga mrzio, gadio mi se, otišao sam bez riječi.

I radi toga prepirka s mojom majkom! Ona nije mogla shvatiti moj ponos. Njoj je jasno bilo samo to da mi siromasi ne smijemo biti ponosni, a pogotovo ne ja, koji sam jedva jedvice našao namještenje. Vi ste se sigurno posvadili, ti si ga uvrijedio, otpustio te je, naričući je ototanjila ona, nikako ne hoteći razumjeti, premda sam joj nekoliko puta razjašnjavao, u čemu je stvar. Ona će sutra sama poći do gospodina i moliti ga da me uzme natrag, ponudila se. Odbio sam i zabranio joj to u krik. Zaćutao sam naposljetku, otišao, nisam htio da se ponižava preda mnom i dalje.

Svemu tomu prisustvovali su i svjedoci. Rođaci majčini, koji su je, živeći na selu, za vrijeme rata pomagali hranom, a sinoć su došli da kod nje prenoće. Ujna je sjutradan trebala po-

ći u bolnicu, krvarilo je nešto u njoj, stenjala je cijelo vrijeme, malo se miješala u našu prepirku, a isto tako i ujak, koji joj je podjednako grijao i metao na trbuh nekake prljave obloge.

A prisustvovao je neko vrijeme i *on*. Ko je to *on*, ja sam već nekoliko nedjelja slutio, danas znam. Uselio se k mojoj majci, no do danas nije ispunio prijavnicu. Dok sam ja s njome spavao na podu, on je imao krevet. Redovito je plaćao svoju kiriju i uopće je imao novaca uvijek. Otkuda, to je bila zagonetka. Radio nije ništa, po cijele je noći znao izbivati od kuće, pio je, bančio, poslije čega je po cijele dane kod kuće spavao. Zlovoljan isprva na njega kao na svakog stanara koji je kod moje majke zapremio ionako već za nas dvoje tijesni stan, ja ga ipak nisam o porijeklu novaca ispitivao nikad. Jednostavno sam, iako sa sumnjom, primio na znanje njegovo saopćenje koje je odmah prvih dana, i nepitan, dao materi, da se naime vratio iz Amerike i donio sa sobom dolare. Nije međutim dugo potrajalo, a ja sam, primjećujući u sebi kako on stalno mjesto Njujork izriče Nevijork, i iskusivši kako on o Americi zna malo da govori, stao da u njega sumnjam. Da sumnjam to više što sam ga, sam mnogo uličareći, stao da na ulicama viđam u društvu, obično uvijek drugom, a u kome sam redovito naslućivao džepare, pa i bludnice. Da nije možda i on kaki džepar ili provalnik, dolazila mi je misao. No otkud dođavola da bi se tada usudio družiti i s detektivima! A s jednim detektivom (često je taj bio moja sjena!) jednom sam ga i vidio, no da, možda ga je podmićivao! Prema svemu tome ni ime mi njegovo nije zvučilo prāvō. Štaviše, prezimena mu i ne bih znao reći. Uvijek je to on slično kao i dužnost prijave nekako zgodno znao obići, tako te smo ga svi kao po jednoj nedogovorenoj konvenciji zvali, kako se i sam nazivao: Đon. To se piše Jon, zar ne, sjetio se on baš one večeri kad sam ga vidio sa detektivom, gledajući me pritome ispitljivije nego inače. Da, rekoh, ponešto i ja s većom voljom da s njime razgovaram, ali s *h*; kaki ste to vi Amerikanac? Nikad vi niste bili u Americi! Po prvi puta je to bilo da sam ja u njega glasno pred njime samim posumnjao, no on se samo nasmijao: – Mislite da sam ja tamo studirao slovnice? Dolari, dolari! – Nije me uvjerio, i radi te tvrdokornosti u ko-

joj sam osjećao laž ja bih i dalje, puštajući ga dabome u miru, ostao spram njega povučena da mi se on sam, prvom prilikom kad smo ostali sami, nije nametnuo nečim što me je začudilo, naime da se počeo interesirati o mom životu. Nikad mu ja nisam ništa govorio o sebi, i ako je šta o meni znao, mogao je to, mislio sam, doznati samo od majke, pogotovo iz prigovora koje mi je ona pred njime dobacivala. No majka mu sigurno nije govorila da sam ja više puta bio radi politike u zatvoru, a ipak je on znao i to, kao i ideje koje su me u politici vodile. Detektiv mu je to saopćio, detektiv s kojim sam ga vidio, a koji je njegov daljnji rođak – tako mi je to priznao sam. – Čudno kako ste zakopčan – primijetio je ponešto prijekorno – to ste mi i sami mogli reći! – A zar vi meni šta govorite o sebi – prekinuo sam ga – mislite li da je meni vjerojatno da ste bili u Americi i da odande imate novaca? – Nego otkud, šta vi to mislite? – ostao je on miran, čak se i nasmiješio. I još uvijek sa smiješkom opozvao je svoje prve navode da bi bio sam u Americi. No tamo da mu je bio otac, i od njega je, obogaćena, naslijedio baštinu od koje sad živi. I imajući novaca, mora da živi baš u našem siromašnom duplju? Nevjerojatno! – primijetih, a on se na to nasmijao, tumačivši to time da baština nije velika i zato mora da štedi. – Štedite, dobro – rekoh, ne znajući da li da vjerujem ili ne – no šta se vi to zimate za mene, za moje zatvore i ideje? Čuli ste to, istina, od detektiva, no baš tako mi se čini kao da vam je sve to čuti bilo ugodno! Zašto? Zašto sam vam ja sve to trebao reći sam? – Zar sam ja to od vas tražio? – kada je zaboravio što je rekao čas prije. – No da, takove se stvari ne trebaju sakrivati, pogotovo ne preda mnom. Ja se, doduše, ne bavim politikom, vidim, uostalom, da ni vi od nje ne živite, no razumijem vaše ideje. One su ponešto i moje, samo što sam ja malo praktičniji od vas.

Žmirnuo je pritom na mene, ja se pozanimah: kako praktičniji; no on se izvukao sofizmom: tako da ih ne prakticiram, jer sve je to kod nas daleko od provedbe, a treba živjeti! Živjeti, ali ne tako bijedno ko vi! Majka nas smela u daljnjem razgovoru, i ono čega se dobro sjećam jeste da mi je on toga dana po prvi put ponudio novaca. Odbio sam, i uvijek sam poslije, kad

mi je nuđao, odbijao stalno, što je kod njega, uostalom, samo još više, činilo mi se, pobuđivalo želju da me novcem pomogne.

Nije on međutim bio takav samo spram mene. Zanimljiv je bio i njegov odnos spram moje matere, ili još bolje, odnos moje matere spram njega. Bila je ona jako plašljiva i isprva je gundala što on stalno izbjegava da napiše prijavnicu. Skoro će on ionako otići, znao ju je on izigravati, i ja sam mogao na- skoro da primijetim da majka više nije spominjala prijavnicu; štaviše, da se i pribojavala njegova odlaska. Čvrsto je ona po- vjerovala da je on od oca u Americi naslijedio baštinu, i tako je s njime postupala s poštivanjem i s očevitim strahom da mu se ne zamjeri. Razlog mi je, uostalom, bio jasan. Osim što je re- dovito plaćao kiriju bio je Đon i drukčije razdarušan, te znam od same majke da su joj susjede, kojih je u kući bilo mnogo ko žohara, radi njega i pomalo zavidale. Tako sam doznao da je on i njima prigodice znao tušnuti koju banku. Naposljetku Đon kanda da je postao vjerovnikom i dobrotvorom cijele ku- će. Sâm sam ga čuo kako se u prijaznom razgovoru sa susjeda- ma znao šaliti i šaleći se im pričati kako će kupiti kuću i poklo- niti je svim stanarima.

Zar je to sve bilo u skladu s njegovom štednjom kojom mi je nekad tumačio svoje stanovanje kod nas? Često sam mu to i rekao. Od onoga dana naime naši su se kratki inače konvenci- onalni razgovori oduljili, postali topliji. Ne mogavši nikako da što поблиže o njemu doznam od njega sama, a uvijek s jednom neizrečenom sumnjom, pokušavao sam da ga na povjeravanje privučem time da sam mu se povjeravao sam. Tako je on o meni doznao neisporedivo više negoli ja o njemu. To što mi je rekao, naime da je nezakonito dijete, i majka da mu je, činovnica, umr- la u porodu, a otac ga, otišavši u Ameriku, napustio; zatim da je bio izučen bravar, to za mene nije značilo mnogo. Ja sam htio da znam mnogo više i specijalno nešto o čemu mi je поблиži raz- govor, da ga možda ne uvrijedim, bio ipak neugodan; novac, ot- kud mu novac? Da je i dobio baštinu – a to mi je postalo sasvim nevjerovatno – zar nije i sam rekao da i kraj nje treba štedjeti?

– Dok imam, dajem. U djetinjstvu pa i kasnije dok me se nije sjetio otac (osmjehnuo se) iskusio sam i ja što je bijeda! –

slušao me on neki dan pažljivo. – Trebali ste se i vi također već jednom okrenuti u životu, to životarenje, to ubijanje vašeg talenta, to mučenje sebe i svoje matere, da, i nje, već zbilja nema smisla. Od mene nećete primiti ništa, premda vam odsrca nuđam. Zbilja, zašto vi uvijek od mene sve tako tvrdokorno odbijate? Je li to samo ponos?

– A šta bi bilo drugo? – obratio sam se živo na njega, i mislio pritome ponešto i na druge razloge iz kojih sam odbijao njegove ponude. Istina da mi se mnogo puta činilo da ta njegova darežljivost dolazi iz urođene dobrote. No nikad se pritome nisam mogao ipak riješiti sumnje da u njoj ima i proračunane namjere: daruje susjede, majku, pa hoće i mene, samo da nas priveže uza se i umanju opasnost da ga tko od nas kao sumnjivca ne prijavi. No ako je to bio oprez, nije li baš on, ispoljujući se u takoj razdarušnosti, morao da još više pobuđuje sumnju, prosto već stoga što ga je tako mogao dovesti do glasa i dalje od naše kuće? Bilo kako bilo, meni je već sama pomisao da me on svojim novcem hoće da kupi, kupi moju ćutnju, bila preuvredljiva, a da bih to dopustio i od njega nešto uzeo. Sad sam radoznalo očekivao od njega odgovor. Možda će on sam pogoditi moje sumnje i odgovoriti mi na njih? No kao uvijek u sličnim zgodama, on se pravio kao da me nije razumio, odnosno i razumio, no nema mi šta drugo da odgovori nego da mahne rukom i osmjehne se. Tako je to učinio i sada; on je mene pitao, reče, vrativši se opet na to da govori o meni, tražeći od mene da mu kažem kako mislim sa svojim životom: dokle tako u bijedi i kako dalje od nekih ostvarivanja svojih težnja?

Dokle? – to pitanje grizlo je uporno i mene. Kako drukčije, bolje? Odgovora nisam vidio, osim u tome da potražim gdje namještenje. No što onda? Da za volju samo toga te mi bude želudac sit i cijele cipele, da svoj život upregnem u nečija kola, upravljena sasvim drugud nego sam ja to težio sa svojim slobodnim duhom? Studija se meni htjelo, studija silna i intenzivna; već u samim mislima bilo mi je žao svake minute koju bih izgubio radeći u poslu, meni tuđem, u poslu za drugoga. Pa da bi taj posao bio barem za šta, no sve bi bilo u tom da nekom gomilam bogatstvo!

– To, dakako, nije ugodno! – prekinuo me Đon, no žao vam je, kažete, minute, a ovako ipak, ogorčujući se radi nepri- lika, rođenih siromaštvom, gubite sigurno i po cijele dane. Ti- me ja neću reći da vi nemate pravo, no sve to onda znači da ste u ćorsokaku, gušite se u njemu, a kako van? Vi biste trebali da dobijete bogatu baštinu – osmjehnuo se on – vi, i to bi bilo rješenje! Ali za tu, dakako, nema izgleda! Vidite – podlaktio se on na sto i ispitivao me svojim živahnim malo razrokim oči- ma – kad bih ja bio u vašem položaju, ja bih se brzo riješio.

– Kako?

On se smrknuo i kanda bio neodlučan.

– Kako? – ustao je, nasmijao se ne skidajući sa me po- gled. – Prosto. Bio bih dosljedan u svojoj ideji da se kapitalisti imaju iz vlastiti, i ne čekajući, ja bih je odmah prakticirao.

– Pa vi ste se baš onomad pohvalili da ste baš zato prak- tičan što ne prakticirate moje ideje, odnosno pomalo i svoje, kako tad rekoste! – Izmakao sam njegovom pogledu, razumio sam ga šta misli, no ipak, sad kad sam po prvi puta osjetio bli- zu toliko žudenu mogućnost da će mi se on povjeriti, otkriti svoju tajnu, ja sam se, i sam još ne znajući, toga pobojavao.

– Politički ih ne prakticiram – odgovorio mi je on s pri- zvukom zlovolje – a možda i nikako. No valjda ste me razu- mjeli, čemu da se igramo skrivača! Ja bih na vašem mjestu krao, to bi, čini mi se, bilo dosljedno.

Opro sam se živo takovom shvatanju, poricao da bi to bilo dosljedno, napao ga najednom uzrujan, da se on sa mnom igra skrivača, i izrekao naglo:

– Da kradem! A vi to možda i činite, Đon!

Protivno nego sam očekivao (znak kako sam ga slabo poznavao i kako je moja suzdržljivost da mu to kažem već dav- no prije bila bezrazložna), on je ostao miran, ustavivši se rav- no preda mnom.

– Tu vašu primjedbu – reče nešto tiše – očekivao sam već dugo, mislite da ja nisam naslućivao vaše sumnje? No ćutao sam, čekao da ih jasno izrečete. Sad ste ih izrekli, i šta onda kad bi one bile ispravne? Time ja međutim ne kažem da to jesu. Ja sam samo izrekao svoje mišljenje šta bih učinio na

vašem mjestu, i druga je, dakako, stvar šta činim ja na svome i da li biste za onu dosljednost o kojoj sam govorio bili sposobni, mogli prevladati kojekake obzire i, glavno, bili dosta jaki! Slab ste, jako ste slab!

– Vi ste svakako jači! – s nemoćnim prizvukom poruge primio sam te riječi, uvjeren da je s njegove strane već došlo do polovice priznanja. – No čini mi se ipak da sam i ja tako jak da mogu ćutati o svemu što bih mogao od vas doznati, to ste valjda već mogli uvidjeti.

– Dakako, kad bih vam uopće još imao šta reći! – počeo se on spremati na polazak. – Možda bih, uostalom, i imao – smijao se odlazeći – to naprimjer: da jači imadu pomoći slabijima. Tako i nikako drugačije.

Šta je time mislio? Da mi opet prvom prilikom ponudi novaca? U ovaj mah više me nije vrijeđala ta mogućnost. Vrijeđalo me nešto drugo: to da se nije pouzdavao u mene i rekao mi o sebi cijelu istinu, ta i ovako sam sad bio o njoj uvjeren. No ne varam li se ipak? Ili nema li on ipak pravo da se ni meni, ni nikom uopće, ne povjerava? Već i radi mene je tako bolje. Zašto? Jer bih se tada možda mučio kakvom savješću da ga prokažem ili ne? Znao sam da to ne bih. Nego čega sam se bojao? Bojao, to je prava riječ. Jer doista, još dan poslije misleći o svemu tome, ja pred mogućnošću da budem dionik Đonove tajne osjetih strah. Jer kad dvojica ljudi nose jednu istu tajnu, ne znači li to da su obadvojica upletena u nju? Jedan od njih pritome – u ovome slučaju to bih bio ja – može da bude potpuno u svemu nekriv do izvjesnog momenta, no od tog izvjesnog momenta dalje? Šta naprimjer da me Đon, ne trebajući više imati nikakih obzira, a imajući onakova shvatanja, jednog dana pozove da sudjelujem s njime u kojoj krađi?

Baš ta misao mi je došla, i ja priznajem, stresao sam se od nje. Po prvi puta ja osjetih nad sobom Đona kao čovjeka kome sam priznah da je od mene jači; to je sad bio strah pred samim Đonom. Smiješno, ja mu priznah da je od mene jači, no mora li se ta jakost ispoljiti i baš na meni? Kad bi mi takova šta i predložio, ja bih odbio, odbio bih sigurno, s ogorčenjem, ta to je jasno! Uzalud on nišani na moju slabost; nije li to proraču-

nano? Toliko je ipak uviđavan te zna da bih ga odbio, neće mi to ni predlagati!

O tome uvjeren, ja se ipak sljedećih dana ne upuštah s njime ni u kakve bliže razgovore; posljednji razgovor nismo ni spominjali. Nismo, uostalom, imali zapravo ni prilike, jer baš tih dana Đon je danju izbivao od kuće, a po noćima radi majke nismo ostajali sami.

Ako je uopće čemu bio koristan naš razgovor, onda je to bio u tome da sam se ja prorvao do odluke da trgnem svoj život iz ćorsokaka o kome mi je s pravom, koje sam i sâm već davno znao, govorio Đon. Prosti jedan slučaj htio je da me jedan prijatelj upozorio kako veletrgovac Okarini traži jednu kancelarijsku silu. Odlučivah se mučno, i što nikako ne mogu da obidem jeste da mi se među ostalim razlozima da to mjesto uzmem stalno nametala želja da se time duševno udaljim od Đona. On inače kao da mi se uvukao u dušu i dubo tamo, podgrizao moj nedavni otpor protiv njegovih shvatanja o izvlašćivanju. To shvaćanje bilo je protivno mojemu, no nije li ipak bilo njegovo naličje? Naličje, kriva strana, no ipak strana jedne te iste stvari; ma kako izvraćena grana, grana jednog stabla, porasla iz istog korijena?

Ništa, uostalom, nisam govorio Đonu o svojoj odluci, no još iste večeri – to je bilo sinoć – on ju je doznao od majke. Ova je radi nje bila presrećna, a da bi mogla ćutati.

– Riješili ste se dakle? – namještao se on voljko u krevet.
– No pa srećno!

Zahvalih se kratko, i više gotovo ništa nismo govorili do večeras. I opet je on došao kući tek podvečer. Brzo je doznao od majke šta se sa mnom dogodilo, i za što sam mu odmah bio zahvalan bilo je da je on i pred majkom dao pravo meni. Ja sam mu nekad pripovijedao o mom tužnom slučaju na frontu i tada mi se već dopalo kako je on s ogorčenjem reagirao; sad se obratio majci.

– Pa nećete valjda, gospodo, od njega tražiti da služi onakom hulji! Može se mjesto naći i kod drugog!

– Ah – potuljila se odmah majka – nemojte još vi tako govoriti, gospodin Đon! – I izašla je ostavivši nas same.

Bilo je to u kuhinji. Đon se redio za izlazak, i ipak gledao mene. Ja mu ukratko ispričah sve.

– Smola! – reče. – I ni na kog drugog niste mogli već na prvom koraku nabasati nego na onog lopova! No ipak ste učinili glupost da ste ga tako beskorisno ostavili! Na vašem mjestu ja bih ga ucijenio.

Ne vjerovah da to govori Đon. Ozlojedio sam se, ta zar je moguće da je u Đona moglo biti tako malo osjećaja za ponos? Rekao sam mu to, i kao da sam ga dirnuo u najosjetljiviji živac, on je planuo; prvi puta je to bilo da sam ga vidio uzrujana.

– Ponos! Koješta! Ponos bi bio da ste se radije ubili nego unajmili!

– Pa šta vi mislite, Đon – uzbudio sam se i ja – da sam ja malo u životu mislio na smrt?

– Znam! – uspravio se on preda mnom, visok, glavom gotovo do stropa. – Govorili ste mi to! Ali to su budalaštine! Mekušac ste vi, vas bi trebalo silom umočiti u život!

– To sam ja sa sobom pokušao sam, pa se je pokazalo da sam zagazio u blato. I u tom blatu da ostanem? Ili da onoga hulju ucijenim? Nemoguće, Đon, kako to ne uvidate!

– Joj, doveli bi čovjeka na prosjački štap!

– Ko o tom govori! Znam ja da u njega ima novaca. Jutros su pred mojim očima donijeli u poslovnicu, otvoreno kao naramak drva, milijun dinara u svežnjicima.

– Zbilja? – uletio mi je Đon u riječ, pronicljivo me pogledavši. – Baš milijun, to sam i ja čuo! Lijepa svotica, što, da je imate, sve bi bilo za vas riješeno!

– A gdje ste vi to čuli?

– Svejedno – čudno se i lukavo osmjehnuo. – Možda baš zato jer to znam palo mi je na pamet da ste ga morali ucijeniti. Barem to, ako drukčije niste sposobni da nađete sredstva za pametniji život!

– Vi opet o sposobnostima, Đon! Manite me, ja znam šta mislite!

– Šta mislim? Mislim na to kako bi i vama bilo dobro! Vi ste veliko dijete, a za djecu se trebaju brinuti iskusniji, hoće li to ona ili neće. A ona moraju htjeti. Vidite kako ste pocrveni-

li, znači da i sami uviđate da imam pravo. O, dijete vi moje! – obgrlio me on i zasmijao se toplo, srdačno, ipak s nekim čudnim prizvukom poruge; no je li to baš bila poruga?

Vani su se na stubama čuli koraci. Tren još, i došli su moji rođaci. Radi bolova ujninih uskomešala se kuća; moj razgovor s Đonom prekinuo se, činilo mi se, na mjestu gdje je tek trebao početi. Brzo poslije toga Đon je i otišao, pozvavši me poluglasno, s odlučnim tonom, da dođem za njime; on me dolje na ulici čeka.

Rijetko smo mi zajedno izlazili ili se sretali na ulici, i uvijek je to bilo samo slučajno. Zašto sad da po dogovoru pođem za njime? Rekao je majci da noćas neće doći kući; poklade su i na zabavu ide. Zar je to i mene zvao na zabavu? Ili da nastavimo naš razgovor?

Rekao sam da mi se činilo te je taj razgovor svršio tamo gdje je tek trebao početi, a zašto to? Odbivši Đona izravno da ću doći za njime, razmišljao sam o tom. On me smatra djetetom, i ja mu moram dopustiti da se on brine za mene! Tako je doslovno rekao, i obgrlio me čak; po čemu sam ja njemu tako drag? Zar je moguće da on, inače dosta priprost, osjeća i cijeni u meni neku vrijednost? Prijala mi je ta misao. Pa dakako, bit će tako, on ju je često i sam izrazio. No kako da se on brine za mene? Baš misao na to prikovala me na sobu, bojao sam se da mu se odazovem i pođem dolje. Bojao sam se. Njega? Već i nečeg u sebi samome. No ako ostanem, šta ću kod kuće? Noćas, vidjeh, neću imati mjesta za počinak ni na podu. Moje mjesto će zaokupiti ujak, krevet je Đon prepustio ujni, ostala mi je još samo kuhinja, no tamo sam se radi gamadi žacao leći. Da mi je Đon samo riječ rekao da me misli odvesti na kaku zabavu, ja bih mu se večeras odazvao. Prihvatio bih da on plati trošak. Ne bih to učinio iz dosade, kako to čine mnogi kojima je život put od zabave do zabave, još i u njih noseći dosadu. Zabavljao bih se, pokušao bih da zaboravim svoju patnju, svoju bijedu. No misli li on uopće na zabavu? Baš to mi se činilo dvojbeno; tako sam se skanjivao da izađem, nadajući se da će on, videći da me nema, otići.

Vjerovatno je uopće, znajući da sam ga odbio, odmah i otišao, a ako i nije, zar nije stidno od mene da ga se toliko bo-

jim? Ta u mene je svoja volja i gotova odluka da mu odolim bude li me stavljao u kakova iskušenja! Pa baš bi to i milo bilo da me stavi; prijatno bi to bilo osjetiti tu igru i pobjedu. Tako sam ipak, premda je majka mrmljala da ostanem kod kuće, i da se ne skićem, izašao. Priznajem da mi je žao bilo kad na ulici, već ogledavši se, Đona ne nađoh. No samo na tren osjetih tu žalost, jer nije li on to ipak stajao tamo na čošku i sad se povukao? Šta on čeka, da ja sad prvi priđem k njemu? U tome osjetih prvo iskušenje. No ono me je i pozlijedilo, tako te mi se smiješnim i suvišnim pričinilo svako traženje daljnjih emocija koje bih imao odolijevajući kakovom opasnom Đonovom prijedlogu. Samo smiješnim i suvišnim? Strah ne samo pred Đonom nego i pred sobom preobladao me sad do studenih srha, ja se okrenuo i pođoh drugom stranom.

Šta bi mi uopće mogao predložiti Đon? Lukav osmjejak njegov, kad je riječ bila o milijunu, iskrasnio je preda mnom, pa moguće da se on sprema u provalu baš radi tog milijuna! Ili se još nije odlučio i treba za to mene, u koga se uzdaje da ću mu, bivši tamo u poslovnici, moći da dadem kake nužne podatke? To? Pa možda bih mu to i kazao! No nije li to još strašnije od ucjene? I još tome ako me pozove da pođem s njime?

Tako konkretno postavivši pred sebe pitanje, ja osjetih kako me zakovitala prepast, prepast u taj tren samo pred sobom samim, i koliko pred Đonom, to samo utoliko koliko bi baš on mogao da pokoleba moj otpor.

Znači, ne smijem k Đonu, no ako neću k njemu – i je li to uopće na čošku bio on? – kuda ću onda?

II.

Sve su mi ulice otvorene, svima mogu da pođem, osim na kratkom odsječku onim smjerom. Dakle u grad? Grad! Uvijek mi se taj grad sa svojim ulicama činio ko knjiga s mnogo stranica, mnogo puta već pročitana, uglavnom uvijek ista – roman sastavljen od samih fragmenata koji u meni ostavljaju pečalan i umoran utisak: a šta sam i ja no fragmenat toga ro-